

ORGANIZACIJE UDRUŽENOG RADA I PRAVCI PROMENA USTAVA I ZAKONA O UDRUŽENOM RADU

Uvodna razmatranja

Rad i rezultati rada određuju materijalni i društveni položaj čoveka (čl. 11. st. 1. Ustava SFRJ). Međutim, samo izuzetno čovek može da radi sam. Moderna tehnologija i savremena organizacija rada zahtevaju da radni ljudi udružuju svoj rad. Udruživanje rada ljudi i društveni, organizovani, rad su objektivne pretpostavke opstanka i razvoja svakog čoveka i društva u celini. Jedna od osnovnih karakteristika našeg društveno-ekonomskog sistema je samoupravno udruživanje rada.

Ustav SFRJ proklamuje pravo rada društvenim sredstvima kao osnovno ustavno pravo. Institut prava rada društvenim sredstvima proizlazi iz karaktera društvene svojine kao osnove slobodnog udruženog rada. Osnovni subjekt društveno-ekonomskih odnosa je radnik. Radnik u udruženom radu ima pravo rada društvenim sredstvima kao svoje neotuđivo pravo da radi tim sredstvima radi zadovoljavanja svojih ličnih i društvenih potreba i da, kao slobodan i ravopravan sa drugim radnicima u udruženom radu, upravlja svojim radom i uslovima i rezultatima svog rada. Iz međusobne povezanosti i zavisnosti radnika u okviru društvene podele rada (iz društvenog karaktera rada) proizlazi neophodnost udruživanja rada i sredstava društvene reprodukcije, kako u interesu samih radnika, tako i u društvenom interesu. Zato u vršenju svog prava rada društvenim sredstvima, odnosno sredstvima rada u društvenoj svojini, radnik uspostavlja sa drugim radnicima samoupravne odnose i organizuje različite oblike udruživanja rada, u kojima se javlja samoupravno organizovan, odnosno samoupravno udružen. Pravo na samoupravno organizovanje udruženog rada od strane samih radnika treba da obezbedi ostvarivanje optimalnih rezultata zajedničkog rada radnika kao vrednosti na tržištu, u okvirima socijalističke robne proizvodnje.

Udruženi radnik vrši povezivanje ukupnog društvenog rada sredstvima u društvenoj svojini u sistem samoupravnog udruženog rada kroz: udruživanje rada u osnovnim organizacijama i udruživanje rada i sredstvima u radnim organizacijama i složenim organizacijama udruženog rada, saradnju i udruživanje rada i sredstava između proizvodnih i prometnih organizacija udruženog rada, udruživanje novčanih sredstava društvene reprodukcije i zajedničko korišćenje tih sredstava, slobodnu razmenu rada u okviru samoupravnih interesnih zajednica, društveno planiranje putem samoupravnih sporazuma i dru-

štvenih dogovora i razvijanje samoupravnih odnosa u radu i odlučivanja u organizacijama udruženog rada.

Predmet našeg izlaganja će biti: 1) organizacije udruženog rada prema Ustavu SFRJ od 1974. godine i prema Zakonu o udruženom radu od 1976. godine i 2) organizacije udruženog rada i pravci promena Ustava i Zakona o udruženom radu.

1. Organizacije udruženog rada prema Ustavu SFRJ od 1974. godine i Zakona o udruženom radu od 1976. godine

U našim propisima (Ustav SFRJ od 1974. godine, Zakon o udruženom radu od 1976. godine itd.) za označavanje osnovne organizacije udruženog rada, radne organizacije i složene organizacije udruženog rada koristi se jedan zajednički izraz, a to je organizacija udruženog rada. Organizacije udruženog rada su društvena pravna lica, odnosno subjekti prava.

Posebni akcenat stavljen je na osnovnu organizaciju kao osnovni institucionalni oblik udruživanja rada radnika na društvenim sredstvima za proizvodnju. U osnovnoj organizaciji, kao osnovnom i najvažnijem obliku udruživanja rada u našem društveno-ekonomskom sistemu, radnici odlučuju o osnovnim pravima i obavezama u radu. Dohodak u udruženom radu, bez obzira u kom se obliku udruživanja rada i sredstava ostvaruje, stiče se samo kao dohodak osnovne organizacije i obavezno iskazuje kao njen dohodak. Osnovna organizacija je osnovica na kojoj počiva naš delegatski sistem i osnovica privredne integracije. Na osnovu prava rada radnici udružuju rad i sredstva u radne organizacije i složene organizacije udruženog rada, u poslovne zajednice i druge oblike udruživanja i poslovne saradnje i samoupravne interesne zajednice (čl. 14. st. 3. ZUR).

Radna organizacija je samostalna samoupravna organizacija radnika povezanih zajedničkim interesima u radu i organizovanih u osnovne organizacije u njenom sastavu ili neposredno povezanih jedinstvenim procesom rada (čl. 346. st. 1. ZUR).

Postoje dve vrste radnih organizacija: one u čijem sastavu su organizovane osnovne organizacije (složene radne organizacije) i one bez osnovnih organizacija (homogene radne organizacije).

U radnoj organizaciji ostvaruje se udruživanje i zajedništvo rada i razvoja. Samoupravnim udruživanjem osnovnih organizacija nastaje radna organizacija, kao viši, obavezni oblik udruživanja rada i sredstava u okviru jednog zaokruženog radnog procesa. Složena radna organizacija predstavlja funkcionalno jedinstvo samoupravno organizovanih delova (osnovnih organizacija). U složenoj radnoj organizaciji radnici zajednički planiraju razvoj i, u skladu sa tim, udružuju rad i sredstva, utvrđuju međusobne odnose u zajedničkom poslovanju, sticanju dohotka i ostvarivanju zajednički utvrđenih ciljeva i zadataka u radu, proizvodnji i prometu, utvrđuju zajedničke osnove i merila za raspoređivanje dohotka i raspodelu sredstava za lične dohotke, odlučuju o drugim zajedničkim interesima, organizuju zajedničke službe i, na načelima uzajamnosti i solidarnosti, obezbeđuju svoju ekonomsku stabilnost i socijalnu sigurnost (čl. 16. st. 2. ZUR).

Složena organizacija udruženog rada je samostalna samoupravna organizacija radnika u kojoj su udružene radne organizacije (čl. 16. st. 3. ZUR). Složena organizacija je dobrovoljni oblik udruživanja radnih organizacija koje su međusobno povezane radom ili nekim drugim interesima. Kroz složenu organizaciju, ka najviši institucionalni oblik organizovanja udruženog rada, vrši se socijalistička samoupravna koncentracija rada i sredstava društvene reprodukcije. Radne organizacije mogu se udruživati u razne oblike slo-

ženih organizacija zavisno od međusobne povezanosti u radu, proizvodnji i prometu, kao i trajnost i njihovih poslovnih odnosa u procesu reprodukcije.

Posle donošenja Ustava SFRJ od 1974. godine i Zakona o udruženom radu od 1976. godine izvršena je reorganizacija naše privrede u skladu sa šemom: osnovna organizacija – radna organizacija – složena organizacija udruženog rada. Sa funkcionisanjem nove organizacije naše privrede u praksi su se pojavili brojni problemi, a samim tim i potreba njenog kritičkog preispitivanja. Ukazatemo na neke probleme koji su se pojavili u ovoj oblasti.

Prvo, radna organizacija samo formalnopravno predstavlja funkcionalno jedinstvo osnovnih organizacija. U praksi, često je izvršeno samo mehaničko udruživanje osnovnih organizacija u radnu organizaciju. Tako udružene osnovne organizacije predstavljaju subjekte koji zadržavaju sredstva akumulacije za sopstvena investiciona ulaganja. Takve osnovne organizacije ponašaju se kao "mala preduzeća" koja nisu nosioci samoupravne integracije i zajedničke razvojne politike, niti udruživanja rada i sredstava na dohodovnim odnosima, na zajedničkim interesima u radu i poslovanju i međuzavisnosti u društvenoj reprodukciji. Zajedništvo udruženih osnovnih organizacija najčešće se zadržava na kupoprodajnim osnovama. Osnovne organizacije se pojavljuju kao nosioci grupno-svojinskog zatvaranja i dezintegracije radničke klase i njenog povlačenja ne samo u sve uže teritorijalne okrive, nego i unutar same organizacije udruženog rada. Između osnovnih organizacija u sastavu radne organizacije često postaje protivurečni interes, što dovodi do unutrašnjih trivenja.

Dруго, zbog neadekvatnog pravnog regulisanja pravnog subjektiviteta organizacija udruženog rada u našem pravu, u privrednopravnom prometu nema dovoljno pravne sigurnosti za normalno odvijanje robno-novčanih odnosa. Radna organizacija i složena organizacija udruženog rada u praksi najčešće nemaju društvena sredstva sa kojima raspolazu. Prilikom konstituisanja radne organizacije sva sredstva, prava i obaveze radne organizacije u osnivanju raspoređuju se na novoorganizovane osnovne organizacije. Dalje, dohodak u udruženom radu, bez obzira u kom se obliku udruživanja rada i sredstava ostvaruju, stiče se samo kao dohodak osnovne organizacije i obavezno iskazuje kao njen dohodak. Osnovne organizacije samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju mogu ograničiti svoju odgovornost za obaveze radne organizacije. Ovakvo stanje naročito se nepovoljno održava na samoupravna prava radnika u organizacijama koje uspešno posluju.

U praksi, u privrednopravnom prometu osnovne organizacije su postale isključivi tržišni subjekti u odnosima sa trećim licima. Takvo ponašanje osnovnih organizacija ima za posledicu ugrožavanje nesmetanog funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta.

Treće, stručne službe u organizacijama udruženog rada su se nepotrebno uvećavale. Samoupravnim opštim aktima ustanovljavaju se stručne službe u osnovnoj, radnoj i složenoj organizaciji udruženog rada, što je, naravno, suprotno osnovnoj koncepciji. To dovodi do čitavog niza negativnih posledica.

Cetvrtto, složene organizacije udruženog rada, kao značajni nosioci progrusa, uvođenja nove tehnologije i nove, savremenije, organizacije poslovanja u udruženim organizacijama udruženog rada, u praksi često samo formalnopravno postoje. Složene organizacije umesto da se formiraju prema stvarnom zajedništvu, u praksi se, po pravilu, formiraju prema teritorijalnom principu.

Na osnovu iznetog možemo zaključiti da reorganizacija naše privrede u skladu sa šemom: osnovna organizacija – radna organizacija – složena organizacija udruženog

rada nije potencirala zajedništvo i stvarnu integraciju, već su u prvi plan izbili parcijalni interesi. Postojanje navedenih i drugih problema u našoj privredi dovelo je do krize i do sve šire intervencije države u privredi. Tako, umesto samoupravljanja u privredi sve više dolazi do izražaja uticaj države. Pošto je takvo stanje u privredi dalje neodrživo, neophodno je izvršiti određene promene u društveno-ekonomskom sistemu koje bi pozitivno uticale na privredna kretanja. Jedini put za rešenje brojnih problema u privredi i za izlazak iz višegodišnje krize u kojoj se ona nalazi jeste prelazak na tzv. realnu ekonomiju. Taj put će za veliki broj privrednih subjekata biti težak, ali bez afirmacije tržišnog privređivanja nema uvažavanja rada — jedne od osnovnih vrednosti socijalističkog samoupravnog društva, niti pak, autonomije radnih kolektiva. Osnovni subjekt privređivanja mora biti radnik — samostalni robni proizvođač koji živi od svog rada i njegovih rezultata. Taj samostalni robni proizvođač slobodno i samostalno se udružuje sa drugim robnim proizvođačima u šire oblike samoupravnog udruživanja koji će odgovarati društvenim potrebama i zahtevima savremenog razvoja. Privredna integracija mora se zasnovati na realnim interesima i potrebama udruženih radnika.

Prelazak na tzv. realnu ekonomiju nije lako ostvarljiv. Potrebno je vreme i preduzimanje čitavog niza značajnih radnji. Prvi korak u ostvarivanju realne ekonomije učinjen je usvajanjem nekoliko novih zakona krajem 1986. godine. Sledеći korak je izmena i dopuna Zakona o udruženom radu. U ovoj fazi rada bilo je potrebno promeniti i dopuniti samo odredbe koje će doprineti bržem prevalizovanju sadašnjeg stanja u društveno-ekonomskim odnosima i političkom sistemu. Pravni osnov za donošenje Zakona o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu su odredbe Ustava SFRJ od 1974. godine. Nakon donošenja novog Ustava SFRJ, u skladu sa izvršenim promenama Ustava uneće se odgovarajuća rešenja i u Zakon o udruženom radu. Decembra 1987. godine donet je Nacrt amandmana na Ustav SFRJ od 1974. godine, a januara 1988. godine stupio je na snagu Zakon o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu. Dobar deo predloženih promena Ustava u oblasti samoupravnog organizovanja udruženog rada već je usvojen Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu.

2. Organizacije udruženog rada i pravci promena Ustava i Zakona o udruženom radu

Polaznu osnovu za izmenu i dopunu Zakona o udruženom radu činili su: Dugoročni program ekonomske stabilizacije, Kritička analiza funkcionisanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja i javna rasprava o njoj, Stavovi XIII kongresa SKJ, stavovi CK SKJ o idejno-političkim pitanjima ostvarivanja ustavnog položaja radnika o raspolaganju i upravljanju dohotkom i sredstvima društvene reprodukcije i drugi društveno verifikovani stavovi i rezultati u oblastima koje se uređuju Zakonom.

Navedeni dokumenti, posebno rezolucije XIII kongresa SKJ, zahtevaju savremeno organizovanje udruženog rada, sa svim obeležjima takvog organizovanja. S obzirom da oblici savremenog organizovanja služe jačanju materijalnog i samoupravnog položaja radnika, to se dobar deo izmena Zakona o udruženom radu odnosi na njihov dalji razvoj i unapređenje. Suština promena u Ustavu i Zakonu o udruženom radu, kada je u pitanju samoupravno organizovanje udruženog rada, sastoji se u tome da su date najšire osnove za racionalno i fleksibilno samoupravno organizovanje udružnog rada od strane samih radnika, a u skladu sa njihovim konkretnim interesima i potrebama, u uslovima tržišnog privređivanja i zahtevima savremene organizacije rada i tehničko-tehnološkog razvoja. Na

taj način treba da bude obezbeđeno ostvarivanje optimalnih rezultata zajedničkog rada radnika, kao vrednosti na tržištu, u uslovima socijalističke robne proizvodnje.

U okviru ovog odeljka, predmet našeg razmatranja biće sledeća pitanja: a) položaj i uloga radne organizacije u sistemu udruženog rada, b) položaj osnovne organizacije kao dela radne organizacije, c) položaj složene organizacije udruženog rada i d) privremena ugovorna radna jedinica.

a) Položaj i uloga radne organizacije u sistemu udruženog rada

Nacrtom amandmana na Ustav SFRJ, kao i Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu od 1988. godine, reafirmisana je radna organizacija. Radna organizacija u oblasti privrednih delatnosti je osnovni subjekt tržišnog poslovanja (amandman X t. 2.). Samo se u radnoj organizaciji u oblasti privrede rezultati zajedničkog rada radnika ostvaruju kao vrednost na tržištu.

Radna organizacija je samostalna samoupravna organizacija i ekonomski i poslovna celina u kojoj su radnici povezani zajedničkim interesima u radu i organizovani u osnovne organizacije udruženog rada u njenom sastavu ili neposredno povezani jedinstvenim procesom rada (amandman X. t. 3.).

Do donošenja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu radna organizacija se osnivala bez određivanja roka njenog trajanja – sa namerom da ona trajno obavlja određenu delatnost. Odredbom člana 347. stav 2. Zakona o udruženom radu predviđa se, da se radna organizacija može osnovati i za izvršenje određenog proizvodnog ili drugog programa (radna organizacija sa određenim vremenom trajanja). I u amandmanu X. tačka 3. predviđa se da se radna organizacija može osnovati kao privremena. Na taj način regulisan je status radne organizacije čiji je zadatak izvršenje određenog privrednog ili društvenog cilja, a čijim ispunjenjem prestaje potreba za njenim daljim postojanjem.

Radna organizacija je zaokružena radno proizvodna celina u kojoj se obezbeđuju socijalistička podela rada, integracija radno-tehnoloških procesa i ostvaruje ekonomsko i samoupravno jedinstvo udruženih radnika. Radna organizacija je samostalni privredni subjekti koji svoje društveno-ekonomski ciljeve ostvaruje na domaćem i inostranom tržištu. Kao samostalna samoupravna poslovna celina i osnovni subjekt tržišnog privređivanja, radna organizacija ima privredni subjektivitet, a u okviru njega tržišni, investicioni, razvojni, finansijski... Jednom rečju, radna organizacija je osnovni oblik socijalističke ekonomije u kojem radi ljudi vrše proizvodnju i stvaraju dohodak koji je mera njene uspešnosti. Ona treba da bude sposobna da obezbedi efikasno privređivanje sredstvima i otvarivanje zajedničkih interesa osnovnih organizacija, saglasno zajedničkom planu i razvojnoj politici. Jer, u radnoj organizaciji koja u svom sastavu ima osnovne organizacije donosi se zajednički plan rada i razvoja i obezbeđuje se zajedničko poslovanje, zajednički ekonomski i tehnološki razvoj, unapređenje i razvoj samoupravnih odnosa i obezbeđuju drugi zajednički interesi utvrđeni samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju (amandman X. t. 2.). Na taj način obezbeđuje se stvarno udruživanje osnovnih organizacija sa onim funkcijama bez kojih konstituisana radna organizacija ne može da postoji kao samostalna samoupravna organizacija i ekonomski i poslovna celina. Ukoliko se samoupravnim sporazumom o udruživanju ne bi obezbedilo ostvarenje navedenih funkcija, radna organizacija ne bi mogla da se konstituiše. Registarski sud ne može upisati u šudski registar radnu organizaciju u kojoj se prema samoupravnom sporazumu ne obezbeđuje ostvarenje osnovnih i obaveznih funkcija.

Da bi obezbedio sigurno i stvarno udruživanje rada i sredstava osnovnih organizacija u radnoj organizaciji, i na taj način sprečio konstituisanje radne organizacije koja je u praksi razjedinjena i predstavlja samo formu za osnovne organizacije kao ekonomsko-pravne subjekte, zakonodavac je u predloženim amandmanima na Ustav SFRJ i u Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu dao određena rešenja.

Prvo, radna organizacija koja obavlja privrednu delatnost istupa u privredno-pravnom prometu kao osnovni i najčešći subjekt tog prometa. Poslovna i tržišna sposobnost radne organizacije više ne zavisi od samoupravnog sporazuma o udruživanju u radnu organizaciju, već to ona stiče na osnovu Ustava i Zakona.

Udružene osnovne organizacije, kao samoupravno organizovani delovi radne organizacije, svoju tržišnu usmerenost ostvaruju preko radne organizacije u kojoj su udružile rad i sredstva. Prodaja proizvoda i usluga osnovne organizacije na tržištu vrši se preko radne organizacije, odnosno složene organizacije udruženog rada (čl. 61. st. 2. ZUR). To znači da osnovna organizacija nije više neposredni tržišni subjekt ex lege. Osnovna organizacija može postati tržišni subjekt samo na osnovu samoupravnog sporazuma o udruživanju u radnu organizaciju. Samoupravnim sporazumom samo izuzetno može biti predviđeno da osnovna organizacija istupa u svoje ime i za svoj račun u privredno-pravnom prometu, kada to priroda rada i način poslovanja zahtevaju i omogućavaju. S obzirom na postojeće stanje u praksi, postoji opasnost da se širim tumačenjem "prirode rada i načina poslovanja" u samoupravnom sporazumu o udruživanju ovaj izuzetak pretvoriti u pravilo i da većina osnovnih organizacija i dalje istpa u privredno-pravnom prometu. S druge strane užim tumačenjem "prirode rada i načina poslovanja" mogu biti lišene samostalnog istupanja u privredno-pravnom prometu one osnovne organizacije čija delatnost opravdava neposredno istupanje na tržištu.

Kao osnovni tržišni subjekt, radna organizacija u privredno-pravnom prometu, po pravilu, istupa u svoje ime i za račun osnovne organizacije (kao komisionar) Dohodovno posmatrano, radna organizacija istupa za račun osnovnih organizacija. Rezultati obračunavanja ukupnog prihoda koji radna organizacija ostvari svojim poslovanjem utvrđuju se i iskazuju u osnovnim organizacijama u njenom sastavu.

Druge, pravo raspolaganja društvenim sredstvima osnovna organizacija ostvaruje preko radne organizacije u čijem je sastavu. Samo izuzetno, ako priroda rada i način poslovanja neke osnovne organizacije to zahtevaju i ako je to predviđeno samoupravnim sporazumom o udruživanju, osnovna organizacija neposredno ostvaruje pravo raspolaganja (čl. 146. ZUR). Dakle, radna organizacija je ex lege subjekt ostvarivanja prava raspolaganja društvenim sredstvima kojima upravljaju radnici u osnovnim organizacijama u njenom sastavu. Menja se, znači, samo način raspolaganja društvenim sredstvima. Time se ne zadije u pravo raspolaganja društvenim sredstvima radnika u osnovnoj organizaciji. Novi način raspolaganja društvenim sredstvima treba da omogući racionalnije, ekonomičnije i efikasnije korišćenje društvenih sredstava.

Treće, radnici u osnovnoj organizaciji društvenim sredstvima kojima upravljaju raspolažu preko računa radne organizacije u čijem je sastavu osnovna organizacija (čl. 146. ZUR). Osnovna organizacija preko žiro-računa radne organizacije ostvaruje ukupni prihod. To znači da radna organizacija po samom Zakonu ima žiro-račun, ali ne i osnovne organizacije u njenom sastavu. Samo izuzetno, ako je tako izričito utvrđeno samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju, osnovna organizacija može poslovati i preko sopstvenog žiro-računa. To će biti u slučaju kada to zahteva priroda rada i način poslovanja ili kada to nalaže teritorijalna udaljenost (npr., kada osnovna organizacija ima sedište u drugoj republici).

Četvrti, za obaveze radne organizacije odgovaraju osnovne organizacije u njenom sastavu sredstvima kojima one raspolažu solidarno neograničeno (čl. 254. st. 1. ZUR). To znači da je zakonodavac ustanovio najsigurniji oblik imovinskopravne odgovornosti osnovnih organizacija za obaveze radne organizacije. To treba da dorpinese ostvarenju načela pravne sigurnosti u privrednopravnom prometu. Istovremeno, zakonodavac je isključio supsidijarnu i ograničenu odgovornost osnovnih organizacija za obaveze radne organizacije. Supsidijarna i ograničena odgovornost osnovnih organizacija ostaje kao mogućnost za utvrđivanje oblika odgovornosti osnovnih organizacija za obaveze složene organizacije udruženog rada i drugih oblika udruživanja. Međutim, samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju može se predvideti i solidarna ograničena odgovornost osnovnih organizacija za obaveze radne organizacije. Smatramo da samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju ne bi trebalo da se reguliše pitanje odgovornosti osnovnih organizacija za obaveze radne organizacije zato što je ona već regulisana Zakonom. Time bi bila otklonjena mogućnost ustanavljanja ograničene solidarne odgovornosti osnovnih organizacija za obaveze radne organizacije. Inače, postojanje mogućnosti ograničenja solidarne odgovornosti u praksi bi moglo biti zloupotrebljeno.

Peto, pošto osnovne organizacije ne mogu neposredno voditi knjigovodstvo i propisane evidencije, već ih mog voditi samo preko radne organizacije, odnosno složene organizacije udruženog rada, smanjuju se stručne službe u organizacijama udruženog rada, što doprinosi racionalizaciji u poslovanju organizacija udruženog rada.

b) Položaj osnovne organizacije kao dela radne organizacije

Osnovna organizacija, kao integralni deo radne organizacije, predstavlja osnovnu celiju u sistemu samoupravno udruženog rada u kojoj radnici neposredno i ravnopravno ostvaruju svoja društveno-ekonomска i druga samoupravna prava i odlučuju o drugim pitanjima svog društveno-ekonomskog položaja. Tako radnici u osnovnoj organizaciji: odlučuju o sticanju i raspoređivanju dohotka, tu stupaju na rad i zasnavaju radni odnos, tu odlučuju o udruživanju sredstava, tj. planiraju rad i razvoj itd... Učvršćivanje samoupravnog položaja radnika u osnovnoj organizaciji odlučujuće je pitanje razvoja socijalističkih proizvodnih odnosa i ukupnog sistema socijalističkog samoupravljanja, a samim tim i prioriteten zadatak subjektivnih snaga društva.

Svoj rad i sredstva društvene reprodukcije u osnovnim organizacijama radnici udružuju u radnoj organizaciji. Udruživanje rada i sredstava društvene reprodukcije osnovnih organizacija u radnoj organizaciji je obavezno. Kada su u pitanju širi oblici udruživanja važi načelo o slobodnom udruživanju i izboru oblika, što predstavlja ustavni osnov za uspostavljanje različitih fakultativnih oblika udruživanja rada i sredstava i ostvarenje proizvodne i poslovne saradnje, prilagođene potrebama tehničko-tehnološkog razvoja i organizacije rada. Osnovna organizacija, kao osnovni institucionalni oblik u sistemu samoupravno udruženog rada, predstavlja bitan faktor udruživanja, a samim tim i nosioca privredne i društvene integracije.

Do promena Ustava SFRJ i Zakona o udruženom radu osnovna organizacija je imala svojstvo pravnog lica: a) u odnosima sa drugim osnovnim organizacijama u okviru iste radne organizacije, ili sa drugim osnovnim organizacijama u okviru iste složene organizacije udruženog rada (interni pravni subjektivitet), i b) u odnosima sa društvenim pravnim licima van njene radne organizacije, odnosno složene organizacije udruženog rada,

kao i sa građanskim pravnim licima i građanima (eksterni pravni subjektivitet). Danas, shodno promenama u Ustavu i Zakonu o udruženom radu, bitno je promenjen pravni položaj osnovne organizacije. Pravni subjektivitet osnovne organizacije je bitno sužen. Osnovna organizacija ima, po pravilu, samo interni pravni subjektivitet. Radna organizacija, kao osnovni tržišni subjekt, ima eksterni pravni subjektivitet.

c) Položaj složene organizacije udruženog rada

Ustavnim amandmanima i Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu od 1988. godine u većoj se meri obezbeđuje položaj složene organizacije udruženog rada kao ekonomski potrebnog i nužnog oblika samoupravne organizacije za izražavanje i ostvarivanje širih interesa radnika u udruženom radu. U tom smislu zakonodavac je predviđao određena rešenja koja treba da osiguraju da se kroz složene organizacije vrši socijalistička samoupravna koncentracija rada i sredstava.

Prvo, radne organizacije mogu se udruživati u složenu organizaciju radi ostvarivanja svih zajedničkih interesa, a ne samo radi ostvarivanja određenih zajedničkih interesa (amandan X. t. 3.). Na taj način zakonodavac je dao šиру osnovu za udruživanje radnih organizacija u složenu organizaciju. Međutim, radnici u osnovnim organizacijama u sastavu radnih organizacija udruženih u složenu organizaciju mogu odlučiti, na osnovu stručne podloge, da se složena organizacija udruženog rada organizuje kao radna organizacija sa osnovnim organizacijama u svom sastavu, ako ocene da će zajedničke interese i ciljeve uspešnije ostvarivati kao radna organizacija (čl. 386 a. st. 1. ZUR).

Drugo, samoupravnim sporazumom o udruživanju u složenu organizaciju pojedine funkcije radne organizacije mogu se prenositi na složenu organizaciju. To treba da doprinese racionalizaciji obavljanja pojedinih funkcija radnih organizacija i da stvori osnove za stvarno opredeljivanje sadržaja zajedništva koje se ostvaruje u složenoj organizaciji. Jedan od preuslova za ostvarivanje zajedničkih ciljeva i zadataka u složenoj organizaciji je da udružene radne organizacije uredno izvršavaju obaveze preuzete samoupravnim sporazumom o udruživanju. U tom smislu samoupravnim sporazumom o udruživanju u složenu organizaciju može se predvideti da svojstvo udružene organizacije prestaje ako udružena organizacija trajnije ne izvršava obaveze preuzete tim sporazumom (čl. 386 b. ZUR).

Treće, u zajednice i druge oblike udruživanja mogu se udruživati ne samo radne organizacije i osnovne organizacije već i složene organizacije udruženog rada. Time se obezbeđuje da i složena organizacija udruženog rada postane subjekt šireg udruživanja i integracije.

d) Privremena ugovorna radna jedinica

Članom 104. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu kojim se uvodi novi član 337a ZUR-a ustanavljava se mogućnost obrazovanja privremene ugovorne radne jedinice. Privremenu ugovornu radnu jedinicu čine radni ljudi kojima su društvena sredstva, na kojima pravo raspolaganja ima osnovna organizacija, data na privremeno korišćenje uz naknadu. Privremenu ugovornu radnu jedinicu obrazuju radni ljudi izvan osnovne organizacije u okviru osnovne organizacije ili samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje. Mogućnost za obrazovanje i uslovi pod kojima se obrazuje privremena ugovorna jedinica i pod kojima se daju sredstva na privremeno korišćenje utvrđuju se statutom osnovne organizacije.

Radni ljudi u privremenoj ugovornoj radnoj jedinici zasnivaju radni odnos na određeno vreme, a svoj odnos sa osnovnom organizacijom regulišu ugovorom koji u pisanoj formi zaključuju sa radnicima osnovne organizacije. Zaključenim ugovorom uređuju se naročito: uslovi za zasnivanje radnog odnosa na određeno vreme; društvena sredstva koja se daju na privremeno korišćenje; vreme i uslovi pod kojima se društvena sredstva daju na privremeno korišćenje, obaveza plaćanja amortizacije i naknade za privređivanje ustupljenim sredstvima, kao i druga međusobna prava, obaveze i odgovornosti u radu i poslovanju društvenim sredstvima koja se daju na privremeno korišćenje.

Otvaranjem mogućnosti osnivanja privremene ugovorne radne jedinice ostvaruje se više značajnih ciljeva. Prvo, stvaraju se pravni uslovi za društveno-ekonomski efikasnije i racionalnije korišćenje nedovoljno iskorišćenih društvenih sredstava. Drugo, doprinosi se, makar i privremeno, rešavanju problema nezaposlenosti. Treće, privremena ugovorna radna jedinica može obavljati delatnost za koju nije zainteresovana organizacija udruženog rada, a kojom se zadovoljavaju potrebe organizacija ili građana za određenim proizvodima ili uslugama. To mogu da budu razne zanatske i slične delatnosti. Tako bi privremena ugovorna radna jedinica de facto bila ugovorna organizacija udruženog rada sa društvenim sredstvima za proizvodnju.

Međutim, zakonodavac nije do kraja rešio pitanje privremene ugovorne radne jedinice. Ostalo je mnogo praznina, nedorečenosti. Na primer, ko konstituiše privremenu ugovornu radnu jedinicu – radnici osnovne organizacije ili radni ljudi privremene radne jedinice, ili koja samoupravna opšta akta važe za privremenu ugovornu radnu jedinicu – da li su to samoupravna opšta akta osnovne organizacije ili radni ljudi donose svoja samoupravna opšta akta, ili kakav je status privremene ugovorne radne jedinice kao dela osnovne organizacije, odnosno radne organizacije, mogućnosti prerastanja privremene ugovorne radne jedinice u osnovnu organizaciju itd.

Radni ljudi privremene ugovorne radne jedinice dužni su da plaćaju amortizaciju i naknadu za privređivanje ustupljenim sredstvima radnicima osnovne organizacije. Radnici osnovne organizacije su dužni da sredstva koja ostvari osnovna organizacija putem naknade za privređivanje ustupljenim društvenim sredstvima radnim ljudima u privremenoj ugovornoj radnoj jedinici koriste za proširivanje materijalne osnove udruženog rada osnovne organizacije. Smatramo da je nedopustivo da radnici osnovne organizacije imaju pravo na naknadu za privređivanje ustupljenim sredstvima. Jer, u pitanju je sticanje dohotka bez rada.

Dr DARA MILENOVIC
professeur agrégée de la Faculté de Droit de Niš

Résumé

ORGANISATION DE TRAVAIL ASSOCIE ET LES DIRECTIONS DES CHANGEMENTS DE LA CONSTITUTION ET DE LA LOI SUR LE TRAVAIL ASSOCIE

Dans nos réglementations juridiques on utilise pour la désignation de l'organisation élémentaire de travail associé, l'organisation de travail et les organisations complexes de travail associé, un seul terme celui de l'organisation de travail associé. Les organisations de travail associé sont des personnes civiles. La position juridique des organisations élémentaire, des organisations de travail associé et des organisations complexes n'est pas en tout regularisée de la même manière.

Quand il s'agit de l'organisation autogestionnaire de travail, l'essence des changements de la Constitution et de la Loi sur le travail associé consiste en cela de donner des bases les plus larges pour une organisation rationnelle et flexible du travail associé par les ouvriers eux-mêmes et en conformité avec leurs intérêts et besoins concrets, dans les conditions des activités économiques de marché et avec les exigences de l'organisation moderne du travail et du développement technico-technologique.

C'est par les changements de la Constitution et de la Loi sur le travail associé qu'on fait la réaffirmation de l'organisation de travail associé de telle manière qu'elle est devenue le sujet élémentaire de l'activité du marché, la position juridique de l'organisation élémentaire est changée, essentiellement on assure dans la plus grande mesure la position de l'organisation complexe comme de la forme économique indispensable et nécessaire pour l'expression et la réalisation des plus larges intérêts des ouvriers dans le travail associé et on a institué la possibilité de la formation d'une unité de travail contractuelle et temporaire.